

Justitieutskottets betänkande 2019/20:JuU4

Straffet för mord

Sammanfattning

Utskottet ställer sig bakom regeringens förslag till ändring i brottsbalken som innebär att straffet för mord skärps.

Förslaget innebär att det i straffbestämmelsen om mord anges att det som skäl för livstids fängelse särskilt ska beaktas om gärningen föregåtts av noggrann planering, präglats av särskild förslagenhet, syftat till att främja eller dölja annan brottslighet, inneburit svårt lidande för offret eller annars varit särskilt hänsynslös. Syftet med lagändringen är att livstidsstraffet ska kunna komma i fråga i betydligt större utsträckning än tidigare.

Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 januari 2020.

Utskottet föreslår även ett tillkännagivande till regeringen med anledning av motionsyrkanden. Enligt utskottet bör regeringen skyndsamt återkomma till riksdagen med ett lagförslag som innebär att mord och vissa andra allvarliga brott ska kunna preskriberas endast om lagöverträdaren var under 18 år vid tidpunkten för brottet. I denna del finns en reservation (S, V, MP).

Utskottet föreslår att riksdagen avslår övriga motionsyrkanden.

I betänkandet finns totalt fyra reservationer (S, SD, V, MP).

Utskottet har under beredningen beslutat att ett yrkande i en följdmotion, om ytterligare omständigheter som särskilt ska beaktas som skäl för att döma till livstids fängelse för mord, ska brytas ut ur ärendet och i stället behandlas i betänkande 2019/20:JuU31.

Behandlade förslag

Proposition 2018/19:138 Straffet för mord.

Fem yrkanden i följdmotioner.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut.....	3
Redogörelse för ärendet	4
Utskottets överväganden.....	5
Straffet för mord.....	5
Preskription	12
Reservationer	14
1. Straffet för mord, punkt 1 (V).....	14
2. Uppföljning och utvärdering, punkt 2 (SD).....	14
3. Avskaffande av livstidsstraffet för mord, punkt 3 (V).....	15
4. Preskription, punkt 4 (S, V, MP)	16
<i>Bilaga 1</i>	
Förteckning över behandlade förslag.....	17
Propositionen	17
Följdmotionerna	17
<i>Bilaga 2</i>	
Regeringens lagförslag	18

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Straffet för mord

Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i brottsbalken.

Därmed bifaller riksdagen proposition 2018/19:138 och avslår motion

2019/20:30 av Linda Westerlund Snecker m.fl. (V) yrkande 1.

Reservation 1 (V)

2. Uppföljning och utvärdering

Riksdagen avslår motion

2019/20:49 av Adam Marttinen m.fl. (SD).

Reservation 2 (SD)

3. Avskaffande av livstidsstraffet för mord

Riksdagen avslår motion

2019/20:30 av Linda Westerlund Snecker m.fl. (V) yrkande 2.

Reservation 3 (V)

4. Preskription

Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om att mord och vissa andra allvarliga brott ska kunna preskriberas endast om lagöverträdaren var under 18 år vid tidpunkten för brottet och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2019/20:50 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 2 och

2019/20:51 av Andreas Carlson m.fl. (KD).

Reservation 4 (S, V, MP)

Stockholm den 22 oktober 2019

På justitieutskottets vägnar

Fredrik Lundh Sammeli

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Fredrik Lundh Sammeli (S), Andreas Carlson (KD), Johan Forssell (M), Petter Löberg (S), Adam Marttinen (SD), Maria Strömkvist (S), Johan Hedin (C), Linda Westerlund Snecker (V), Ellen Juntti (M), Katja Nyberg (SD), Joakim Sandell (S), Carina Ödebrink (S), Johan Pehrson (L), Rasmus Ling (MP), Ingemar Kihlström (KD), Mikael Damsgaard (M) och Bo Broman (SD).

Redogörelse för ärendet

I betänkandet behandlar utskottet regeringens proposition 2018/19:138 Straffet för mord. I propositionen föreslår regeringen att straffet för mord ska skärpas. Förslaget innebär att det i straffbestämmelsen om mord anges vissa omständigheter som särskilt ska beaktas som skäl för livstids fängelse. Syftet med lagändringen är att livstidsstraffet ska kunna komma i fråga i betydligt större utsträckning än tidigare.

Regeringens förslag till riksdagsbeslut finns i bilaga 1. Regeringens lagförslag finns i bilaga 2.

Fyra motioner har väckts med anledning av propositionen. Utskottet beslutade den 3 oktober 2019 att kommittémotion 2019/20:50 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 1 ska brytas ut ur ärendet och i stället behandlas i betänkande 2019/20:JuU31. I motionen anförs att regeringens lagförslag bör kompletteras med ytterligare två omständigheter som särskilt ska beaktas som skäl för livstids fängelse, nämligen att gärningen har riktat sig mot en närstående och att gärningen har utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form. De övriga förslagen i motionerna finns i bilaga 1.

Det kan nämnas att riksdagen tidigare har gett regeringen till känna att livstidsstraffet för mord bör användas i betydligt större utsträckning än tidigare och vara normalstraffet i den bemärkelsen att det förutses dömas ut i en majoritet av fallen (bet. 2016/17:JuU16 punkt 3, rskr. 2016/17:211).

Utskottets överväganden

Straffet för mord

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen antar regeringens förslag till ändring i brottsbalken som innebär att straffet för mord skärps.

Riksdagen avslår motionsyrkanden om avslag på propositionen, om en uppföljning och utvärdering av den föreslagna straffskärpningen och om avskaffande av livstidsstraffet för mord.

Jämför reservation 1 (V), 2 (SD) och 3 (V).

Bakgrund

Straffet för mord är i dag fängelse på viss tid, lägst 10 och högst 18 år, eller, om omständigheterna är försvårande, på livstid (3 kap. 1 § brottsbalken).

Straffbestämmelsen om mord fick sin nuvarande lydelse genom en lagändring som trädde i kraft den 1 juli 2014 (prop. 2013/14:194, 2013/14:JuU28, rskr. 2013/14:223). Syftet med lagändringen var att skärpa straffet för brottet genom att livstids fängelse skulle kunna komma i fråga i betydligt större utsträckning än tidigare. Lagändringen innebar att det i straffskalan för mord lades till att straffet är fängelse på livstid om omständigheterna är försvårande.

Före 2014 års lagändring hade Högsta domstolen prövat frågan om påföljden för mord i rättsfallet NJA 2013 s. 376. Domstolen uttalade att utgångspunkten för straffet för ett mord skulle vara fängelse i 14 år. Detta innebar att straffet normalt skulle bestämmas till fängelse i 12 år då omständigheterna sammantagna i någon mån talade för ett lägre straff och 10 år när det kunde sägas att omständigheterna var förmildrande. För att straffet skulle bestämmas till fängelse i 16 år borde det tvärtom krävas att omständigheterna sammantagna tydligt talade för ett högre straff medan fängelse i 18 år borde tillämpas endast i de fall då omständigheterna var mycket försvårande, samtidigt som de inte var av sådant slag att livstids fängelse borde dömas ut. Domstolen konstaterade även att livstids fängelse skulle tillämpas endast i de undantagsfall då ett tidsbestämt fängelsestraff på 18 år inte var tillräckligt, t.ex. när gärningsmannen hade mördat mer än en person eller när omständigheterna annars var synnerligen försvårande.

I förarbetena till 2014 års lagändring konstaterade regeringen, med hänvisning till NJA 2013 s. 376, att utgångspunkten vid bedömningen av straffvärdet för ett mord som varken inrymmer förmildrande eller försvårande omständigheter var fängelse i 14 år. Vidare angavs att det av praxis följde att tidsbestämda straff däröver tillämpades i de fall omständigheterna sammantagna var försvårande och att det var för dessa fall av uppsåtligt dödande som det enligt regeringen fanns skäl att i stället välja livstids fängelse. Förhållanden

som tidigare i princip endast beaktats i skärpande riktning vid straffmätningen av det tidsbestämda straffet borde alltså i stället tala för ett livstidsstraff. Det konstaterades att dessa fall tillsammans med livstidsfallen, dvs. exempelvis när det varit fråga om flerfaldig brottslighet eller återfall, statistiskt sett skulle motsvara majoriteten av alla fängelsedömda för mord.

I förarbetena uttalades även att en ökad tillämpning av livstidsstraffet för gärningar som tidigare lett till ett tidsbestämt straff i den övre delen av straffskalan (15–18 år) innebar att även tillämpningen av den nedre delen av straffskalan påverkades, på så sätt att de lägre straffen borde fördelas över hela straffskalan. Enligt förarbetena skulle utgångspunkten, vid bestämmande av straff för ett mord som varken innefattade förmildrande eller försvårande omständigheter, även fortsättningsvis vara ett tidsbestämt straff. Den ökade användningen av livstidsstraffet skulle emellertid innebära en förskjutning uppåt inom den tidsbestämda straffskalan.

I rättsfallet NJA 2016 s. 3 prövade Högsta domstolen för första gången frågan om straffet för mord efter 2014 års lagändring. I domskälen framhåller Högsta domstolen den straffrättsliga legalitetsprincipen. Denna anges ställa krav på lagstiftningen som innebär att den enskilde ska kunna förutse när och – i viss mån – hur han eller hon kan bli föremål för straffrättsligt ingripande. I detta uppges också ligga att ett straffbud måste vara i rimlig utsträckning bestämt till sin utformning. Straffbestämmelser måste vara begripliga och i tillräcklig grad tydliga. Domstolen anför också att det för den enskilde ska vara möjligt att med ledning av lagstiftningen i förväg med rimlig säkerhet bedöma vilken påföljd som han eller hon riskerar. I förhållande till 2014 års lagändring konstaterar domstolen att uttalandet i propositionen att livstids fängelse ska utgöra ett normalstraff i den bemärkelsen att det förutses dömas ut i en majoritet av fallen uttrycker en ambition att genomföra en mycket betydelsefull förändring av påföljdsbestämningen för mord. Enligt domstolen är dock ändringen av lagtexten betydelsemässigt tämligen marginell och talar närmast för en begränsning av möjligheten att döma till fängelse på livstid för mord och i alla fall inte för en straffskärpning i förhållande till det rådande rättsläget. Det står därmed klart att den tillämpning av livstidsstraffet som förespråkas i motiven inte på ett godtagbart sätt kan inordnas under lagtexten. Det syfte som anges i förarbetena – att öka tillämpningen av livstidsstraffet – kan enligt domstolen alltså inte anses vara förenligt med den genomförda lagändringen, vilket innebär att lagens ord ska ha företräde. Vidare tillägger domstolen att den effekt av lagändringen som beskrivs i propositionen och som skulle bestå i att de lägre straffen ska fördelas över hela straffskalan för tidsbestämt straff helt saknar täckning i den ändring av lagtexten som har gjorts och inte heller är en nödvändig följd av en utvidgad tillämpning av livstidsstraffet. Högsta domstolens slutsats är att 2014 års omformulering av lagtexten inte förändrar det rättsläge som rådde närmast dessförinnan. Högsta domstolen har även i senare avgöranden konstaterat att de principer för straffmätningen vid mord som domstolen slog fast i NJA 2013 s. 376 fortfarande gäller (se t.ex. NJA 2016 s. 809 och 2018 s. 975).

Propositionen

Riksdagens vilja att skärpa straffet för mord har inte fått verkan

Avsikten med den ändring av bestämmelsen om mord som gjordes 2014 var att skärpa straffet för brottet genom att livstids fängelse skulle kunna komma i fråga i betydligt större utsträckning än tidigare. I propositionen framhölls bl.a. att det över längre tid skett flera förändringar i samhället som inneburit att synen på allvarliga former av avsiktliga angrepp på enskildas fysiska integritet blivit strängare (prop. 2013/14:194). Som exempel angavs att det fanns en större medvetenhet om att sådana angrepp inte bara drabbar en målsägande fysiskt utan även leder till psykiska påfrestningar, att det i större utsträckning uppmärksammats att offrets omgivning påverkas av brottsligheten och att de allvarliga våldsbrotten skapar rädsla och kan verka begränsande för en vidare krets av människor. Utvecklingen hade medfört att de allvarliga våldsbrotten ansågs vara ett större hot mot enskilda än tidigare. Regeringen framhöll att det under de senaste åren hade genomförts flera reformer som återspeglar den skärpta synen på allvarliga våldsbrott. År 2009 ändrades t.ex. straffskalan för mord för att åstadkomma en mer nyanserad straffmätning och en höjd straffnivå för de fall som inte leder till fängelse på livstid. Regeringen konstaterade att även om straffskalan för mord hade förändrats gällde att påföljden i regel inte var fängelse på livstid. Att livstidsstraffet kommit att användas i en mycket begränsad utsträckning talade för en skärpning av straffet, eftersom utvecklingen fick anses stämma mindre väl överens med den strängare synen på allvarliga våldsbrott. Bedömningen gjordes att samhällets reaktion när det gäller mord inte fullt ut återspeglade allvaret i brottsligheten. Det var inte heller uteslutet att ett skärpt straff för mord skulle kunna ge vissa indirekta preventiva effekter genom att det än tydligare markerade samhällets avståndstagande från allvarliga våldsbrott och på så sätt bekräftade och ytterligare förstärkte den negativa attityden till sådan brottslighet. I propositionen bedömdes därför att ytterligare skärpningar borde göras. Den höjda straffnivån för mord skulle åstadkommas genom att fängelse på livstid skulle kunna komma i fråga i betydligt större utsträckning än tidigare.

Riksdagen delade regeringens uppfattning att straffet för mord borde skärpas och biföll propositionen (bet. 2013/14:JuU28, rskr. 2013/14:223). Som framgår ovan har Högsta domstolen emellertid gjort bedömningen att lagändringen 2014 inte förändrade det rättsläge som rådde närmast dessförinnan. Det innebär att riksdagens beslut i 2014 års lagstiftningsärende inte fått någon verkan.

Mord bör i betydligt större utsträckning leda till livstids fängelse

Regeringen anser att det inte är tillfredsställande att riksdagens ställningstagande i 2014 års lagstiftningsärende inte fått någon verkan och att de skäl för en straffskärpning som anfördes i det ärendet fortfarande gör sig gällande. För att ytterligare markera samhällets avståndstagande från uppsåtligt

dödande, och för att den straffrättsliga reaktionen ska avspegla brottets allvar, bör straffet för mord enligt regeringen skärpas genom att livstids fängelse ska kunna komma i fråga i betydligt större utsträckning än vad som nu är fallet. Liksom vid tiden för 2014 års lagstiftningsärende innebär gällande rättsläge att utgångspunkten vid bedömningen av straffvärdet för ett mord som varken inrymmer förmildrande eller försvårande omständigheter är fängelse i 14 år. Tidsbestämda straff däröver tillämpas i de fall omständigheterna sammanlagda är försvårande. Det är för dessa fall av uppsåtligt dödande, som i dag alltså bestraffas med fängelse i 15–18 år, som det finns skäl att i stället bestämma straffet till livstids fängelse.

Den lagtekniska utformningen

En tillämpning av livstidsstraffet för mord i linje med riksdagens ställningstagande i 2014 års lagstiftningsärende bör enligt regeringen kunna uppnås genom att det i lagtexten anges omständigheter som särskilt ska beaktas som skäl för livstids fängelse. Regeringen bedömer att en sådan lagteknisk lösning uppfyller legalitetsprincipens krav och de krav på bl.a. begriplighet och tydlighet som i övrigt bör ställas.

Regeringen konstaterar att det vid utformningen av bestämmelsen måste beaktas att omständigheter av skiftande slag ska tala för livstids fängelse. De omständigheter som räknas upp i bestämmelsen bör inte anges för snävt, specifikt eller detaljerat. I annat fall finns det enligt regeringen risk för att livstids fängelse inte tillämpas trots att straffvärdet är sådant att ett livstidsstraff bör dömas ut. Samtidigt bör de angivna omständigheterna inte vara för vida, eftersom det då finns risk för att livstids fängelse kommer att tillämpas i fall som inte bör leda till ett sådant straff.

Regeringens förslag

Regeringen föreslår att straffskalan för mord ska vara fängelse på viss tid, lägst 10 och högst 18 år, eller på livstid. Som skäl för livstids fängelse ska det särskilt beaktas om gärningen föregåtts av noggrann planering, präglats av särskild förslagenhet, syftat till att främja eller dölja annan brottslighet, inneburit svårt lidande för offret eller annars varit särskilt hänsynslös.

De närmare preciserade omständigheter som regeringen föreslår ska anges i bestämmelsen – att gärningen föregåtts av noggrann planering, präglats av särskild förslagenhet, syftat till att främja eller dölja annan brottslighet eller inneburit svårt lidande för offret – bedömdes i 2014 års lagstiftningsärende vara sådana att de bör tala för livstids fängelse. Regeringen anser att de omständigheterna på ett bra sätt åskådliggör sådana förhållanden som bör tala för att påföljden ska bestämmas till livstids fängelse. Förhållandet att gärningen inneburit svårt lidande för offret inrymmer enligt regeringen även ett antal ytterligare faktorer som har beaktats i praxis, nämligen att våldet har varit kraftigt, att offret har tillfogats omfattande eller allvarliga skador, att

offret har upplevt svår smärta, att gärningen har haft karaktär av avrättning, att förloppet har varit utdraget och att offret har känt stark dödsångest.

Uttrycket att gärningen annars varit särskilt hänsynslös täcker enligt regeringens mening in ytterligare omständigheter som vid 2014 års lagändring ansågs tala för att livstids fängelse skulle väljas och som rör brottsoffrets situation eller karaktären på angreppet mot honom eller henne, nämligen att brottet har riktat sig mot en närstående, att brottsoffret har befunnit sig i en skyddslös ställning, att brottet har utförts i offrets hem, att brottet har förövats inför ögonen på närstående till offret, t.ex. offrets barn, och att gärningsmännen har varit i numerärt överläge.

Regeringen konstaterar att de nämnda omständigheterna endast är exempel på sådana förhållanden som talar för att straffet ska bestämmas till livstids fängelse. Det kan alltså finnas andra försvärande omständigheter knutna till själva gärningen som medför att straffvärdet är så högt att fängelse på livstid bör dömas ut. Exempelvis kan det röra sig om sådana försvärande omständigheter som anges i 29 kap. 2 § brottsbalken och som alltid ska beaktas vid bedömningen av straffvärdet vid sidan av vad som gäller för varje särskild brottstyp. Förhållanden som enligt regeringen bör tala för livstids fängelse är att brottet har begåtts i samband med brott i vinningssyfte och att brottet har inneburit ett angrepp på någon i dennes tjänsteutövning. För att straffvärdet är så högt att livstids fängelse bör väljas talar även att brottet har begåtts med sådan avsikt som anges i 2 § lagen (2003:148) om straff för terroristbrott utan att straffansvar enligt det lagrummet föreligger. Även det förhållandet att det rör sig om återfall eller flerfaldig brottslighet kan innebära att påföljden bör bli ett livstidsstraff.

Regeringen framhåller att det alltid måste göras en helhetsbedömning av samtliga omständigheter som är relevanta för straffmätningen i det enskilda fallet. Det ska också beaktas att dessa kan föreligga i olika grad. Att det ska göras en helhetsbedömning av alla omständigheter innebär samtidigt att straffmätningen kan resultera i ett tidsbestämt straff, trots att det finns faktorer som talar för ett livstidsstraff. Så kan t.ex. vara fallet om det samtidigt finns förmildrande omständigheter av viss styrka. Om det saknas omständigheter som talar för livstids fängelse, ska ett tidsbestämt straff dömas ut. Det gäller oavsett om det finns några förmildrande omständigheter eller inte.

Regeringen bedömer att den föreslagna lagändringen innebär att fall som tidigare lett till fängelse i 15–18 år i stället kommer att bestraffas med fängelse på livstid. I propositionen anges att det utifrån tillgänglig statistik kan förutses att livstids fängelse kommer att dömas ut i en majoritet av de fall där en fängelsepåföljd väljs.

Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 januari 2020.

Konsekvenser för det tidsbestämda straffet

Den föreslagna lagändringen innebär att sådana omständigheter som tidigare talat för ett straffvärde i den övre delen av den tidsbestämda straffskalan (15–

18 år) i stället bör tala för ett livstidsstraff. Förändringen handlar alltså om fördelningen av fall inom den befintliga straffskalan, utifrån brottets straffvärde.

Enligt regeringen påverkas även straffmätningen när det gäller sådana mord som i dag faller inom den nedre delen av den tidsbestämda straffskalan (10–14 år) av den föreslagna lagändringen. Regeringen framhåller att avsikten inte är att någon viss del av den tidsbestämda straffskalan ska tillämpas i mindre omfattning, utan hela straffskalan bör användas vid straffmätningen. Den föreslagna lydelsen ger enligt regeringen uttryck för en skärpt syn också på de fall av mord som även framöver kommer att bestraffas med ett tidsbestämt straff. Följaktligen blir en konsekvens av lagändringen att straffnivån höjs även för sådana brott, med tillämpning av hela den tidsbestämda straffskalan. En användning av straffskalan som innebär att den tidsbestämda delen inte utnyttjas fullt ut skulle enligt regeringen ge upphov till oönskade tröskel-effekter och dessutom minska utrymmet för en nyanserad straffmätning.

Tidigare riksdagsbehandling

Som framgått ovan har riksdagen tidigare tillkännagett att det är viktigt att regeringen, efter sedvanlig beredning, skyndsamt återkommer till riksdagen med ett lagförslag som uppfyller och säkerställer att riksdagens vilja – att mord i betydligt större utsträckning bör leda till fängelse på livstid och vara normalstraffet i den bemärkelsen att det förutses dömas ut i en majoritet av fallen – får ett tydligare genomslag i rättstillämpningen (bet. 2016/17:JuU16 punkt 3, rskr. 2016/17:211).

Regeringens redovisning av tillkännagivandet

I propositionen uppger regeringen att det ovan nämnda tillkännagivandet om att regeringen ska återkomma till riksdagen med ett lagförslag som uppfyller och säkerställer att riksdagens vilja genomförs får anses slutbehandlat genom det förslag som lämnas i den nu aktuella propositionen.

Motionerna

Avslag på propositionen

I kommittémotion 2019/20:30 av Linda Westerlund Snecker m.fl. (V) yrkande 1 föreslår motionärerna att riksdagen ska avslå regeringens proposition. Motionärerna framhåller att mord är ett av de allvarligaste brotten och att detta ska bestraffas hårt. Samtidigt är det enligt motionärerna mycket viktigt att det vid straffmätningen är möjligt att ta hänsyn till både förmildrande och försvårande omständigheter. Om livstids fängelse blir normalstraffet för mord försvinner möjligheten för domstolarna att ta hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Motionärerna menar vidare att det finns risk för att även den nu föreslagna lagändringen kommer att leda till

oklarheter för domstolarna och skapa ytterligare förvirring när det gäller straffmätningen vid mord.

Uppföljning och utvärdering

Adam Marttinen m.fl. (SD) anför i kommittémotion 2019/20:49 att regeringen bör följa upp och utvärdera tillämpningen av den föreslagna straffskärpningen för mord. Om det visar sig att reformen inte fått avsedd effekt bör regeringen skyndsamt återkomma till riksdagen med ett nytt lagförslag som säkerställer att riksdagens vilja – att mord i betydligt större utsträckning bör leda till fängelse på livstid och vara normalstraffet i den bemärkelsen att det förutses dömas ut i en majoritet av fallen – får genomslag i rättstillämpningen.

Avskaffande av livstidsstraffet för mord

I kommittémotion 2019/20:30 av Linda Westerlund Snecker m.fl. (V) yrkande 2 begärs en utredning om att avskaffa livstidsstraffet för mord. Enligt motionärerna är livstidsstraffet omodernt, inhumant och ineffektivt. Den som döms kan inte förutse den faktiska verkställighetstiden, vilket påverkar den dömdes möjlighet till rehabilitering och återanpassning negativt. Längre straff är inte heller effektiva i den meningen att de får människor att begå färre brott.

Utskottets ställningstagande

Utskottet konstaterar att avsikten med den ändring av straffbestämmelsen om mord som gjordes 2014 var att skärpa straffet för brottet genom att livstids fängelse skulle kunna komma i fråga i betydligt större utsträckning än tidigare. Som framgår ovan har riksdagens vilja att skärpa straffet för mord inte fått någon verkan. Utskottet delar regeringens uppfattning att detta inte är tillfredsställande. Det är därför positivt att regeringen nu har överlämnat ett nytt lagförslag om skärpt straff för mord.

Lagförslaget har enligt utskottet fått en i huvudsak väl avvägd utformning och kan förväntas leda till att livstidsstraffet ska kunna komma i fråga i större utsträckning än tidigare. Det är viktigt att denna skärpning av straffet för mord kan träda i kraft så snart som möjligt. Utskottet föreslår därför att riksdagen nu antar det lagförslag som läggs fram i propositionen. Utskottet avser emellertid att i samband med beredningen av motion 2019/20:50 (M) yrkande 1 återkomma till frågan om straffbestämmelsen om mord bör kompletteras med ytterligare omständigheter som särskilt ska beaktas som skäl för livstids fängelse. Som framgår ovan har det yrkandet brutits ut ur detta ärende för att beredas vidare i betänkande 2019/20:JuU31.

Det anförda innebär att utskottet tillstyrker propositionen och avstyrker motion 2019/20:30 (V) yrkande 1.

Utskottet förutsätter vidare att regeringen noggrant följer utvecklingen av rättspraxis när det gäller straffet för mord och återkommer till riksdagen med ett nytt lagförslag om den nu föreslagna straffskärpningen inte får det resultat

som eftersträvas. Utskottet ser därför inte något skäl för ett sådant tillkännagivande som föreslås i motion 2019/20:49 (SD) och avstyrker motionen.

Mot bakgrund av vad som anförts ovan är det inte aktuellt för riksdagen att göra något sådant tillkännagivande om avskaffande av livstidsstraffet för mord som efterfrågas i motion 2019/20:30 (V) yrkande 2. Utskottet avstyrker därför även detta yrkande.

Avslutningsvis noterar utskottet att regeringen anser att riksdagens tillkännagivande om att livstidsstraffet för mord bör användas i betydligt större utsträckning än tidigare och vara normalstraffet i den bemärkelsen att det förutses dömas ut i en majoritet av fallen är slutbehandlat. Utskottet har inget att invända mot denna bedömning.

Preskription

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om att mord och vissa andra allvarliga brott ska kunna preskriberas endast om lagöverträdaren var under 18 år vid tidpunkten för brottet och tillkännager detta för regeringen.

Jämför reservation 4 (S, V, MP).

Motionerna

I kommittémotion 2019/20:50 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 2 anför att 35 kap. 2 § andra stycket brottsbalken bör ändras så att mord och de övriga brottstyper som räknas upp i bestämmelsen ska kunna preskriberas endast om gärningsmannen var under 18 år vid tidpunkten för brottet.

Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkar i kommittémotion 2019/20:51 att preskriptionstiden för mord bör avskaffas även för de fall där gärningsmannen var under 21 år. Motionärerna anför att det är orimligt att ett så allvarligt brott som mord preskriberas efter 15 år om gärningsmannen var mellan 18 år och 21 år vid tidpunkten för brottet.

Bakgrund

Gällande rätt

Bestämmelser om bortfallande av påföljd (preskription) finns i 35 kap. brottsbalken. De allmänna preskriptionstiderna regleras i 1 §.

I 2 § första stycket anges att preskription inte gäller för vissa särskilt allvarliga brottstyper, bl.a. mord. I samma paragrafs andra stycke finns dock en undantagsregel som innebär att de vanliga preskriptionsreglerna ska gälla om lagöverträdaren var under 21 år vid tidpunkten för brottet. I förarbetena till 35 kap. 2 § brottsbalken motiverades undantagsregeln i paragrafens andra

stycke genom en hänvisning till den straffrättsliga särbehandling som gäller för lagöverträdare under 21 år vid bl.a. straffmätningen och valet av påföljd (prop. 2009/10:50 s. 21).

Slopad straffrabatt för unga myndiga

Regeringen beslutade den 13 december 2017 att ge en särskild utredare i uppdrag att överväga och föreslå ändringar av den straffrättsliga särbehandlingen av lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år (dir. 2017:122). Syftet var att åstadkomma att påföljdsbestämningen för denna åldersgrupp ska motsvara den som gäller för andra myndiga lagöverträdare.

Uppdraget redovisades den 18 december 2018 i betänkandet *Slopad straffrabatt för unga myndiga* (SOU 2018:85). I betänkandet föreslår utredningen, som antagit namnet Ungdomsreduktionsutredningen, att den s.k. ungdomsreduktionen som i dag gäller för lagöverträdare under 21 år framöver ska gälla för den som har begått brott innan han eller hon har fyllt 18 år. Utredningen föreslår även att 35 kap. 2 § andra stycket brottsbalken ska ändras så att preskription för mord och de övriga allvarliga brottstyper som räknas upp i samma paragraf ska ske endast om lagöverträdaren var under 18 år vid tidpunkten för brottet. Utredningens förslag bereds inom Regeringskansliet.

Utskottets ställningstagande

Den som är 18 år är myndig och har i princip samma rättigheter och skyldigheter som alla andra medborgare i Sverige. En utgångspunkt bör enligt utskottet vara att en myndig person ska ta ansvar för sina handlingar. Det är mot den bakgrunden inte rimligt att lagöverträdare mellan 18 år och 21 år särbehandlas i fråga om preskription av ett så allvarligt brott som mord.

Utskottet ser positivt på att en utredare nu har lämnat ett förslag som bl.a. innebär ändrade preskriptionsregler för mord och andra särskilt allvarliga brott som har begåtts av unga myndiga. Utskottet anser att det är angeläget att förslaget prioriteras och att regeringen skyndsamt återkommer till riksdagen med ett lagförslag som innebär att mord och de övriga allvarliga brottstyper som räknas upp i 35 kap. 2 § brottsbalken ska kunna preskriberas endast om lagöverträdaren var under 18 år vid tidpunkten för brottet. Detta bör riksdagen tillkännage för regeringen. Därmed tillstyrker utskottet motionerna 2019/20:50 (M) yrkande 2 och 2019/20:51 (KD).

Reservationer

1. Straffet för mord, punkt 1 (V)

av Linda Westerlund Snecker (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen avslår regeringens förslag.

Därmed bifaller riksdagen motion

2019/20:30 av Linda Westerlund Snecker m.fl. (V) yrkande 1 och avslår proposition 2018/19:138.

Ställningstagande

Mord är ett av de allvarligaste brotten och ska enligt min mening bestraffas hårt. Samtidigt är det mycket viktigt att det vid straffmätningen är möjligt att ta hänsyn till omständigheter i både förmildrande och försvårande riktning. Om livstids fängelse blir normalstraffet för mord försvinner möjligheten för domstolarna att ta hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Jag menar vidare att det finns risk för att även den nu föreslagna lagändringen kommer att leda till oklarheter för domstolarna och skapa ytterligare förvirring när det gäller straffmätningen vid mord. Jag anser därför att riksdagen bör avslå regeringens proposition.

2. Uppföljning och utvärdering, punkt 2 (SD)

av Adam Marttinen (SD), Katja Nyberg (SD) och Bo Broman (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2019/20:49 av Adam Marttinen m.fl. (SD).

Ställningstagande

Regeringen har i propositionen valt att frånga den lagtekniska lösning som utredningen föreslår. Utredningens förslag baseras på ett tillkännagivande från riksdagen (bet. 2016/17:JuU16, rskr. 2016/17:211). Ingångsvärdet i lagstiftningsärendet är alltså att livstidsstraffet ska användas i betydligt större

utsträckning och vara normalstraffet för mord. Redan 2014 gjordes ett försök att genomföra detta, men Högsta domstolen konstaterade i NJA 2016 s. 3 att den ändring som gjorts inte förändrade rättsläget.

Vi är måna om att straffet för mord ska stå i överensstämmelse med det allmänna rättsmedvetandet och är därför angelägna om att det tillkännagivande som riksdagen har riktat till regeringen faktiskt får det utfall som riksdagen, och i förlängningen det svenska folket, har röstat för. Det bör därför göras en kontinuerlig utvärdering av tillämpningen av den föreslagna straffskärpningen. Om det visar sig att reformen inte fått avsedd effekt bör regeringen skyndsamt återkomma till riksdagen med ett nytt lagförslag som säkerställer att riksdagens vilja – att mord i betydligt större utsträckning bör leda till fängelse på livstid och vara normalstraffet i den bemärkelsen att det förutses dömas ut i en majoritet av fallen – får genomslag i rättstillämpningen.

3. Avskaffande av livstidsstraffet för mord, punkt 3 (V)

av Linda Westerlund Snecker (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 3 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2019/20:30 av Linda Westerlund Snecker m.fl. (V) yrkande 2.

Ställningstagande

Livstidsstraffet är omodernt, inhumant och ineffektivt. Den som har dömts till livstids fängelse kan inte förutse den faktiska verkställighetstiden eftersom tidpunkten för tidsbestämning av straffet påverkas av det då förhärskande politiska klimatet. Att vara dömd till ett fängelsestraff som inte är begränsat i tiden påverkar därför den dömdes möjlighet till rehabilitering och återanpassning negativt.

Forskning visar dessutom att längre straff inte är effektiva i den meningen att de får människor att begå färre brott. En person som sitter i fängelse är visserligen delvis förhindrad att begå nya brott. För att få effekt på brottsnivån i samhället krävs emellertid att människor sitter inspärrade under väldigt långa perioder. Detta är en helt annan inställning till brottsprevention och straff än den som i dag finns i de nordiska länderna.

Mot denna bakgrund anser jag att frågan om avskaffande av livstidsstraffet för mord snarast bör utredas. Utredningen bör analysera hur frågan har lösts i andra länder som inte har livstidsstraff, t.ex. Norge. Utredningen bör även se över rådande praxis när det gäller att tidsbestämma straffen för personer som har dömts till livstids fängelse, i förhållande till dagens längsta tidsbestämda

straff för mord – detta för att utreda vilken strafftid som kan anses vara rimlig att ersätta livstidsstraffet med.

4. Preskription, punkt 4 (S, V, MP)

av Fredrik Lundh Sammeli (S), Petter Löberg (S), Maria Strömkvist (S), Linda Westerlund Snecker (V), Joakim Sandell (S), Carina Ödebrink (S) och Rasmus Ling (MP).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 4 borde ha följande lydelse:

Riksdagen avslår motionerna

2019/20:50 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 2 och

2019/20:51 av Andreas Carlson m.fl. (KD).

Ställningstagande

Som framgår ovan pågår beredning av Ungdomsreduktionsutredningens förslag i betänkandet Slopad straffrabatt för unga myndiga (SOU 2018:85). Vi anser att den pågående beredningen inte bör föregripas och är därför inte beredda att ställa oss bakom ett sådant tillkännagivande som motionärerna föreslår.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Propositionen

Proposition 2018/19:138 Straffet för mord:

Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i brottsbalken.

Följdmotionerna

2019/20:30 av Linda Westerlund Snecker m.fl. (V):

1. Riksdagen avslår regeringens proposition 2018/19:138.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda frågan om att avskaffa livstidsstraffet för mord och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:49 av Adam Marttinen m.fl. (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om uppföljning och åtgärd gällande utfallet av straffskärpningen för mord och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:50 av Johan Forssell m.fl. (M):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att undantaget i 35 kap. 2 § andra stycket brottsbalken bör ändras så att endast gärningsmän under 18 år omfattas och tillkännager detta för regeringen.

2019/20:51 av Andreas Carlson m.fl. (KD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att avskaffa preskriptionstiden för mord där gärningsmannen är under 21 år, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

BILAGA 2

Regeringens lagförslag

Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 1 § brottsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

1 §¹

Den som berövar annan livet, döms för *mord* till fängelse på viss tid, lägst tio och högst arton år, eller, *om omständigheterna är försvårande*, på livstid.

Den som berövar annan livet, döms för *mord* till fängelse på viss tid, lägst tio och högst arton år, eller på livstid. *Som skäl för livstids fängelse ska det särskilt beaktas om gärningen föregåtts av noggrann planering, präglats av särskild förslagenhet, syftat till att främja eller dölja annan brottslighet, inneburit svårt lidande för offret eller annars varit särskilt hänsynslös.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2020.

¹ Senaste lydelse 2014:274.